

**EEN GEZONDE PLUIMVEEHOUDERIJ,
HET KAN ZO MOOI ZIJN...**

Ruud Zanders
Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij

Hoger onderwijs dat er toe doet

CAH | Vilentum
Hogeschool
Dronten

Colofon

Uitgave:

CAH Vilentum (CAH Vilentum is een hogeschoolfaculteit van de Vilentum Hogeschool (onderdeel van de Aeres Groep))
Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij
Tel 088 - 020 6000
www.cahvilentum.nl

Tekst:

Ruud Zanders

Oplage: 200 exemplaren

Bestellingen:

CAH Vilentum
Siegfried van Dijk
s.van.dijk@cahvilentum.nl
Tel 088 - 020 64 24
Publicatienummer 15-001 PP
Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij

© CAH Vilentum

Overname van de inhoud is toegestaan, mits met duidelijke bronvermelding

**EEN GEZONDE PLUIMVEEHOUDERIJ,
HET KAN ZO MOOI ZIJN...**

INHOUD

	pag
Colofon	2
Voorwoord	5
Deel 1: Historie pluimvee, onderwijs, maatschappij	6
1. 50 Jaar pluimvee	8
2. 50 Jaar pluimvee-onderwijs	15
3. 50 Jaar maatschappij	21
Deel 2: Toekomst pluimvee en lectoraat	26
4. Spiegel voor de nederlandse sector	28
5. Leerlijn pluimvee	31
6. Strategisch ondernemerschap	33
7. Duurzaam produceren: alternatieve eiwitbronnen	36
Tot slot: het kan zo mooi zijn ...	38
Literatuurlijst	39

VOORWOORD

Het woord 'gezond' in de naam van het lectoraat 'Gezonde Pluimveehouderij' karakteriseert dit lectoraat.

In de mondiale pluimveewereld heeft Nederland en leidende positie in alle schakels van de pluimvee-productie. Deze toonaangevende positie van Nederland brengt ook verantwoordelijkheden met zich mee. Verantwoordelijkheden op het gebied van dierenwelzijn en milieu. De Nederlandse pluimveehouderij heeft de mogelijkheid hier het voortouw te nemen en daardoor de benodigde innovaties te ontwikkelen en ook elders in de wereld te stimuleren.

Jarenlang was de aantrekkingskracht van deze innovatieve bedrijfstak ook terug te vinden in het onderwijs, maar de belangstelling onder studenten is de laatste jaren afgenomen. Een gevolg hiervan is dat een tekort aan goed geschoold personeel kan ontstaan waardoor de Nederlandse pluimveesector de leidende rol in de wereld moeilijk kan handhaven.

Tegelijkertijd is de consument (en de overheid) steeds kritischer gaan kijken naar de productie van dierlijke eiwitten (vlees, zuivel, eieren). Elk agrarisch bedrijf zal duurzaam moeten produceren: economisch duurzaam, sociaal duurzaam en ecologisch duurzaam. Pluimveehouders zoeken naar oplossingen die ze echter niet zelfstandig kunnen entameren. De opgave voor de hele keten voor de komende jaren concentreert zich op het ontwikkelen van bedrijfsconcepten waarin het gezonde dier

opgroeit in een zo gezond mogelijke omgeving terwijl de pluimveehouder tegelijkertijd een vitaal bedrijf leidt.

CAH Vilentum wil samen met de pluimveesector deze uitdagingen aangaan.

Met het lectoraat 'Gezonde Pluimveehouderij', met de nieuwe opleiding 'Varkens- en Pluimvee' en met de bouw van een praktijkstal voor pluimvee wil CAH Vilentum bijdragen aan versterking van de internationale ontwikkeling van de pluimveesector door het uitvoeren van kwalitatief goed pluimveehouderijonderwijs en het uitbouwen van een hoogwaardige pluimvee kennisinfrastructuur.

Ik spreek de wens uit dat het lectoraat 'Gezonde Pluimveehouderij' van CAH Vilentum een impuls geeft aan de samenwerking tussen onderwijs, bedrijfsleven en onderzoek. Een samenwerking om de verduurzaming van de pluimveehouderij wereldwijd te ondersteunen zodat we met recht kunnen blijven spreken van een gezonde pluimveehouderij.

Drs. Rieke de Vlieger MCM
Voorzitter directie
Vilentum Hogeschool

DEEL 1

HISTORIE PLUIMVEE, ONDERWIJS, MAATSCHAPPIJ

De Nederlandse pluimveesector heeft zich na de oorlog stormachtig ontwikkeld. Zij staat internationaal hoog aangeschreven. Hoe is deze ontwikkeling mogelijk geworden? In dit deel worden de naoorlogse ontwikkelingen van de pluimveesector, het pluimvee-onderwijs en de maatschappij beschreven.

Foto: "Het Spelderholt"

HOOFDSTUK 1: 50 JAAR PLUIMVEE

DE JAREN '40 EN '50

De eerste jaren na de oorlog werden uitsluitend kleine hokken gebouwd: 30 à 40 vierkante meter groot, geschikt voor zo'n 100 kippen. Er werd gebruik gemaakt van de zogenaamde 'electrische kunstmoeders', de droogstraallampen. Na enkele weken werd een 'beun' in het hok geplaatst: een stelsel van schuin oplopende latten. Om de dieren hiernaar toe te lokken werd er op een leeftijd van circa 8 weken een verwarmingslamp boven gehangen. In de jaren '60 werd plaatselijk verwarmen beter uitvoerbaar, toen de gaskappen ingang vonden. Haantjes en hennetjes werden van elkaar gescheiden wanneer ze ongeveer 10 weken oud waren en

buiten verder opgefokt met verplaatsbare zomerhokjes.

Reeds voor de oorlog hielden veel pluimveehouders hun kippen gedurende de herfst- en wintermaanden binnen. Begin jaren '50 achtte men de kans groot dat dit proces zich geleidelijk verder zou voortzetten. Geleidelijk, omdat het onafgebroken binnen houden bij eenieder een zekere weerstand opwekte: dieren behoren van de vrijheid, licht en lucht te kunnen profiteren. Maar de rennen hadden meestal niet veel waardevoets te bieden; ze waren vaak zwaar besmet en niet of nauwelijks groen. En omdat in de uitloop vaak

jonge en oude hennen door elkaar liepen, kwamen er regelmatig parasitaire infecties voor. Aan het eind van de jaren '50 stond het wel vast: vastzittende kippen legden beter! Vanaf die tijd werden de kippen dan ook vrij algemeen binnen gehouden. Eind jaren '50 was ook de tijd dat gemeenschappelijke legnesten en automatische drinkwatervoorziening hun intrede deden. Voer werd veelal verstrekt via de vanouds en nu nog steeds bekende ronde droogvoerbakken.

Op een studiereis in Amerika in het begin van de jaren '50 troffen Nederlandse pluimveemensen 'grote hokken' aan, voor 500 tot 600 kippen. Ze waren onder de indruk van de aanzienlijke arbeidsbesparing die dit op kon leveren. Deze grote hokken vonden snel ingang. In 1953 gaf de voorlichtingsdienst een werktekening uit voor een hok van 8 bij 20 meter voor circa 500 kippen. De Schothorst bouwde in datzelfde jaar een hok met twee afdelingen van 9 bij 27 meter, elk geschikt voor 750 kippen. Zij nodigden belangstellenden uit om deze moderne pluimveestal te komen bezichtigen. Het klimaat liet te wensen over en eind 1958 begon het gebruik van ventilatoren sporadisch ingang te vinden. Ondanks nogal wat publiciteit over het batterijsysteem werden die nagenoeg nog niet gebouwd. Slechts

een enkeling ging ertoe over. Men vond het te duur, er was teveel vak-kennis voor nodig en men voorzag veel problemen met de drinkwatervoorziening. Bezorgdheid over het welzijn van de dieren werd zelden uitgesproken. Alhoewel in Engeland in 1953 reeds over 'veel rumoer' over de legbatterij werd bericht.

Het kunnen bepalen van het geslacht van een ééndagskuiken, het zogenaamde sexen, schijnt al heel lang geleden bij Chinezen bekend te zijn geweest. In ons land werd er reeds in 1935 mee begonnen. Na de oorlog werd in Barneveld een heuse 'sexschool' opgericht. In de jaren '50 nam het sexen van kuikens snel toe. Tevens zag men toen in dat fokken voor slachtdoeleinden eigenlijk niet samen kon gaan met fokken van hybriden voor de leg. Dit werd dan ook het begin van de specialisatie van de fokkerij in legkippen en vleeskuikens.

DE JAREN '60

In 1960 waren er méér legkippen dan in 1939, het vooroorlogse topjaar. De produktie kwam voor rekening van maar liefst 200.000 bedrijven met pluimvee. Het gemiddeld aantal kippen per bedrijf was in 10 jaar tijd verdubbeld: van circa 100 in 1950 naar circa 200 in 1960.

Na de opheffing van de beperkende maatregelen van na de Tweede Wereldoorlog, was vanaf 1961 bedrijfsvergroting officieel toegestaan. Dit luidde de ongekend snelle groei van de pluimveestapel in Nederland in. In 1964 had al 23% van de bedrijven meer dan 1.000 kippen en in 1966 al 40%. Het aantal bedrijven met legkippen nam snel af: van 200.000 in 1960 tot ruim 50.000 in 1970. De organisaties drongen in 1964 aan op een verbod van 'mammoetbedrijven'. Maar in Nederland startte in 1966 het eerste bedrijf met 75.000 kippen.

Rond 1965 werd door gezondheidsdiensten en voorlichting het één-leeftijdensysteem gepropageerd. Dit had tot gevolg dat niet langer vleeskuikens en legkippen op één bedrijf werden gehouden. Bedrijven gingen zich specialiseren in vlees of eieren en hierbinnen weer tot slechts één onderdeel daarvan.

De inrichting van legpluimveestallen onderging een drastische verandering met de invoering van 50% lattenroosters en later draadroosters. Zo werd de hokbezetting opgevoerd naar 6 tot 8 kippen per vierkante meter. Na een aarzelend begin, had in 1965 de legbatterij in ons land vaste voet gekregen. De nadelen van weleer wogen niet meer op tegen de voordelen: o.a. lagere voer-

Foto: "Het Spelderholt"

conversie, lagere uitval, geen grond-eieren, minder arbeid. Toen na 1966 de financiële resultaten beter werden, was de opmars voor grotere eenheden niet meer te stuiten. De mest van de kippen was ook meer dan welkom. Op de arme zandgronden wilden niet veel gewassen groeien. Met de mest van de dieren kon deze grond bemest worden waardoor de opbrengsten van de gewassen per hectare flink toe namen. Het mes sneed aan twee kanten. Het is niet voor niets dat de intensieve veehouderij veelal

De intensieve veehouderij heeft mede de armoede op de arme zandgronden tot geschiedenis gemaakt

ontstaan is op de arme zandgronden. De intensieve veehouderij heeft mede de armoede op de arme zandgronden tot geschiedenis gemaakt!

In het midden van de jaren '50 bestond het vleespluimvee in Nederland hoofdzakelijk uit uitgelegde kippen en haantjes van legrassen. Speciaal voor de slacht bestemde kuikens waren er wel, maar van geringe betekenis. De echte schaalvergroting kwam pas na 1960 op gang. In 1962 bedroeg het percentage vleeskuikens al 65%. De gemeste haantjes

werden overigens nog hogelijk gewaardeerd, maar de 'soepkippen' waren meer en meer een afvalproduct geworden met ongekend lage prijzen. Midden jaren '60 werden de meeste hokken al gebouwd voor 10.000 tot 12.000 vleeskuikens. De bedrijven werden snel groter en het aantal bedrijven daalde. In 1963 waren er 4.800 bedrijven met vleeskuikens en in 1965 nog maar 3.800. De mengvoerindustrie en de slachterijen trokken de organisatie van de produktie steeds meer naar zich toe. Met behulp van contracten werden samenwerkingsverbanden aangegaan tussen deelnemers in de productieketen. De eerste 'integraties' waren een feit.

De structuur van de bedrijfstak als geheel én de inrichting van de bedrijven afzonderlijk ondergingen in de jaren '60 een spectaculaire verandering. Een heel nieuw tijdperk had een aanvang genomen!

DE JAREN '70 EN '80

De schaalvergroting ging onverminderd door. Het aantal bedrijven in de legpluimveehouderij nam in de jaren '70 jaarlijks af met gemiddeld 10.000 stuks. Eind jaren '80 waren er nog maar ruim 3.000 bedrijven. De bedrijven werden gemiddeld ook snel groter. Midden

In de jaren '80 waren de gemiddelde financiële resultaten in de pluimveesector verliesgevend. En toch ging de bedrijfstak gewoon door!

jaren '70 kwam al meer dan 80% van de kippen voor op bedrijven met meer dan 5.000 kippen. In 1976 zat landelijk bijna 80% van alle legkippen in de legbatterij. De produktiviteit nam sterk toe. Op het toetsbedrijf in Lelystad steeg de produktie in het tijdvak van 1956 tot 1986 van 220 eieren naar 290 eieren in 56 weken. Dit betekent een productiestijging van circa 30%.

Ook de bedrijfsvoering onderging de nodige aanpassingen. Vanaf de jaren '70 was de produktie in ons land het gehele jaar door nagenoeg gelijk. Een opmerkelijk ontwikkeling was de invoering van de geforceerde rui. Met name in Limburg werd dit op grote schaal toegepast. Tot circa 1970 was de EEG importeerder op het gebied van eieren. Hiervan profiteerde met name Nederland en België die samen een overschot aan eieren van ruim 3 miljard hadden. Maar vanaf begin jaren '70 was de EEG praktisch zelfvoorzienend geworden, zodat een geringe uitbreiding een aanzienlijke daling in de prijs met zich mee bracht en omgekeerd. Naarmate de EEG zelfvoorzienend werd moest voor o.a. Nederland de afzet naar derde landen, met

name naar het Midden Oosten uitkomst brengen. Vanaf 1980 was de zelfvoorzieningsgraag binnen de EG regelmatig meer dan 100%. Het marktrisico nam toe. Seizoenfluctuaties deden zich nog steeds voor, maar nu met een totaal andere achtergrond. Tot aan de jaren '80 waren het de verschillen in produktie in de loop van het jaar die de prijsverschillen veroorzaakten. Vanaf de jaren '80 kwam dit door de verschillen in consumptie.

Omstreeks 1970 was de vleeskuikensector even belangrijk geworden als de legsector. De slachterijen groeiden en in 1970 werd beweerd dat slachterij Goossens, met zijn 1.000 werknemers, de grootste slachterij van Europa was. Ook hier ontstond binnen de EEG al spoedig een overvoerde markt, met alle gevolgen van dien voor de opbrengstprijzen. Voor een deel van de produktie werd een markt buiten de EG gevonden. Intussen trad er geleidelijk aan verandering op in het assortiment. Er kwam een voorkeur voor verse producten in plaats van het massaal geproduceerde diepvrieskuiken. In Nederland bedroeg het aandeel van het verse produkt in

1970 al 40% en in 1979 was dit gestegen tot 73%. Ook de delenproductie nam toe. Dit was het begin van differentiatie, wat zich met vallen en opstaan doorontwikkelde. De productie behield zijn georganiseerde karakter. De integraties bepaalden de gang van zaken. Het aantal vleeskuikenbedrijven nam geleidelijk af van circa 1.800 in 1980 tot circa 1.400 eind jaren '80.

De technische resultaten werden ook hier voortdurend beter. Volgens het LEI nam in 10 jaar tijd de mestperiode af van 60 naar 48 dagen, steeg het aflevergewicht van 1.200 naar 1.420 gram en daalde de voerconversie van 2,43 naar 2,03. In de jaren '70 en '80 jaren steeg het aantal kuikens per Vaste Arbeidskracht van 30.000 naar 40.000 stuks. Het houden van vleeskuikens in de moderne batterijvorm kwam niet van de grond. Het werd hier en daar wel geprobeerd. Dit beantwoordde echter niet aan de verwachtingen, voornamelijk vanwege kwaliteitsproblemen. Dit, gevoegd bij de groeiende protesten tegen de inmiddels op grote schaal toegepaste legbatterijen, weerhield de pluimveehouders ervan om ook hiervoor batterijen te gaan gebruiken. Beide bedrijfstakken hadden in de jaren '80 met grote verliezen te kampen. Gemiddeld over 10 jaren was het zelfs verliesgevend! En toch ging de bedrijfs-

tak gewoon door. Dit is deels een kwestie van toedeling van de kosten. Zo kan afgeschreven worden op basis van in het verleden gemaakte kosten of op basis van vervangingswaarde. Deze laatste werkwijze heeft een hogere afschrijving tot gevolg, maar veel pluimveehouders schreven af volgens de eerstgenoemde werkwijze. Andere redenen waren dat er genoeg werd genomen met een lage beloning voor gezinsarbeid en dat het om gemiddelden ging.

Efficiënt ingerichte bedrijven werkten wel kostendekkend. Andere, vooral kleine bedrijven, konden dat niet. Meer dan ooit werden de bedrijfsresultaten op de voet gevolgd met behulp van computerprogramma's. En de verliezen werkte een nog efficiëntere en nog meer grootschalige bedrijfsvoering in de hand.

DE JAREN '90 TOT HEDEN

Ook in het begin van deze periode zette de schaalvergroting onverminderd door. Toch was er iets veranderd: diverse geleidingen vanuit de maatschappij lieten zich steeds nadrukkelijker horen. In deze decennia vertoonde het aantal legpluimveebedrijven een dalende trend. Het totaal aantal leghennen was in deze periode stabiel. In het jaar 2010

waren er nog ruim 1.100 legpluimveebedrijven. In 1999 besloten de Europese ministers unaniem om de bouw van batterijstallen vanaf 2003 niet langer toe te staan vanwege de dierenvriendelijkheid. En uiteindelijk werd een totaal Europees verbod afgekondigd per 1 januari 2012. In 2002 startte Wakker Dier een campagne om legbatterij-eieren uit de Nederlandse supermarkten te weren. En tot hun eigen verrassing hadden ze maar ongeveer een jaar nodig voordat alle supermarkten dit hadden toegezegd. Door deze ontwikkeling kwam er een grootschalige omschakeling naar alternatieve huisvestingsystemen op gang. De meeste pluimveehouders kozen voor omschakeling naar een volièresysteem. Dat maakte

ze producent van scharreleieren. In 2010 was al ruim 43% van alle legkippen in Nederland een scharrelkip tegenover ruim 20% in de EU. De Europese eiermarkt is een verdringingsmarkt. De consumptie van eieren is vrij stabiel. De meeste landen hebben een zelfvoorzieningsgraad van rond 100%, behalve Nederland en Duitsland met respectievelijk een exportoverschot en een exporttekort. In Duitsland, de grootste afnemer van Nederlandse eieren, zakte vanaf midden jaren '00 de zelfvoorzieningsgraad voor eieren van 70 naar 57%. Dit had alles te maken met het batterijverbod wat in Duitsland al sinds 2010 van toepassing was. In feite zaten zij in die tijd midden in de ombouw naar alternatieve systemen.

Momenteel is de zelfvoorzieningsgraad van Duitsland weer zo'n 70%. Dit zorgt voor extra druk op de opbrengstprijzen van eieren. Dit betekent dat de Nederlandse legpluimveesector niet af kan gaan zitten wachten, maar nieuwe

Het woord 'plofkip' werd in 2012 uitgeroepen tot woord van het jaar

markten moet aanboren danwel meer toegevoegde waarde zal moeten gaan bieden. De vleespluimveehouderij is zich steeds meer gaan concentreren op gespecialiseerde bedrijven. In 2010

waren er ongeveer 680 vleespluimveebedrijven, die samen beschikten over 44,6 miljoen vleeskuikenplaatsen. Sinds begin 2011 heeft de vleeskuikenhouderij te maken met de regels van het Vleeskuikenbesluit. De Europese richtlijn gaat uit van een maximum bezetting van vleeskuikenstallen van 33 kilogram per vierkante meter. Als ondernemers voldoen aan extra eisen kan deze bovengrens verhoogd worden naar maximaal 42 kilogram. In de praktijk betekent dit besluit voor vleeskuikenhouders een verlaging van de stalbezetting met een kleine 10%, en daarmee een wezenlijke verhoging van de kostprijs per kilogram vlees.

Ook de vleespluimveesector heeft te maken met kritische geluiden vanuit de maatschappij. Ook hier voert Wakker Dier campagnes. Zij hebben het woord 'plofkip' geïntroduceerd. Dit woord werd zelfs door het tijdschrift Onze Taal in 2012 uitgeroepen tot woord van het jaar. Dit woord kreeg 44% van de stemmen en liet daarmee de nummer 2, het woord 'appen' met 14% van de stemmen, ruim achter zich. Door deze ontwikkelingen, toekomstige eisen en maatschappelijke geluiden, kwamen ook nieuwe concepten tot stand. De Nederlandse Dierenbescherming kwam met het sterrensysteem in het Beter Leven Keurmerk. De vleespluimveesector was met de Volwaardkip in 2008 het eerste product wat een erkenning met één ster in dit Keurmerk kreeg. Laterna namen grote supermarkten dit product over en gingen dat onder eigen naam verkopen. Ondertussen is de scharrelkip bij het pluimveevlees een goed ingeburgerde naam en product.

Ook bij pluimveevlees is export van cruciaal belang. Per saldo werd in 2013 53% van de binnenlandse productie geëxporteerd. Ook hier is Duitsland verreweg de belangrijkste exportmarkt. Echter de Duitse productie van pluimveevlees groeit harder dan de Duitse consumptie. Daardoor zal de Nederlandse pluimveevleessector zich op andere exportlanden moeten richten, danwel op een hogere toegevoegde waarde.

HOOFDSTUK 2: 50 JAAR PLUIMVEE-ONDERWIJS

HOGER AGRARISCH ONDERWIJS

De jongste gegevens over het opleidingsniveau van de Nederlandse boeren en tuinders laten zien dat steeds meer ondernemers een hogere of academische agrarische opleiding hebben genoten. Waar in de 19e eeuw de boer zijn kennis vooral haalde van de voorgaande generatie en van de collega's, wordt de basis nu gelegd op de middelbare of hogere landbouwschool. Het percentage hoog opgeleide boeren en tuinders is in de loop van de jaren naar boven de 20% gekropen. Dit geeft het belang van goed onderwijs aan voor de gehele land- en tuinbouwsector.

Reeds vóór de tweede wereldoorlog was er aan de toenmalige Landbouwhogeschool in Wageningen een docent in de pluimveeteelt. Maar in de jaren na deze oorlog was het pluimveebedrijfsleven met alléén een docent niet meer tevreden: *'Er bestaat in Wageningen aan de Landbouwhogeschool een afzonderlijke studierichting tuinbouw, waaraan verbonden enkele hoogleraren en een vijftal docenten. Voor de pluimveeteelt is er één docent, waarbij als merkwaardige bijzonderheid*

kan worden opgemerkt, dat op de terreinen van de hogeschool, de kip schittert door afwezigheid. Een afzonderlijke hoogleraar voor de pluimveeteelt en een flinke uitbreiding van 't pluimveeteelt-vakonderricht zou toch geen overbodige luxe zijn.'

Dit resulteerde op 1 september 1958 in het eerste Lectoraat Pluimveeteelt. Tot lector werd ir. M. van Albada benoemd. Per 1 juni 1966 werd deze zelfde Albada de eerste hoogleraar in de Pluimveeteelt. In 1967 aanvaardde hij zijn ambt met een inaugurele rede over 'Pluimveeteeltveredeling'. Daarmee was de betekenis van de pluimveehouderij als een afzonderlijke sector binnen de veehouderij duidelijk erkend. In 1975 nam van Albada ontslag uit zijn functie. De daarop volgende jaren volgden discussies over de vraag of er wel een opvolger moest komen. Blijkbaar was dat niet meer zo vanzelfsprekend als ruim vijftien jaar daarvoor. Uiteindelijk had men besloten dat er weer een lector benoemd zou worden. In 1979 werd dr. ir. E.H. Ketelaars benoemd tot lector. In 1980, als gevolg van een algemeen geldende maatregel werd hij toch weer tot hoogleraar

CAH Vilentum heeft besloten dat het tijd werd om weer specifiek voor pluimvee onderwijs te gaan verrichten

bevorderd. Ketelaars aanvaardde het ambt met een inaugurele rede over 'Batterijen, een bedrijfssysteem met spanningselementen'.

Hij was de tweede en tevens laatste hoogleraar in de pluimveeteelt. Want al gauw herleefde de oude discussie binnen de Landbouw Hogeschool over de plaats van de pluimveeteelt binnen het onderwijs in de veeteelt. Uiteindelijk werd besloten dat de aspecten, verbonden aan de diersoort, geïntegreerd onderwezen moesten worden door de discipline gerichte vakgroepen (fokkerij, houderij en voeding). Het bedrijfsleven reageerde verbaasd, maar was machteloos. In 1983 werd de vakgroep Pluimveeteelt als zodanig opgeheven en werden de taken over de bestaande vakgroepen verdeeld. Ketelaars werd belast met de coördinatie van het pluimveeteeltonderwijs, maar toen hij in 1987 vertrok werd er geen opvolger benoemd. Weliswaar werd in 1990 dr. ir. de Wit, directeur van het Spelderholt, als bijzonder hoogleraar in een

20% deeltijdfunctie aangesteld. Maar dit betrof slechts één deelaspect van de pluimveehouderij, namelijk de integrale kwaliteitszorg.

Ook aan de Faculteit Diergeneeskunde van de Rijksuniversiteit Utrecht werd aandacht geschonken aan pluimvee. Vanaf 1961 was dr. Roepke hier docent pluimveegezondheidszorg. Dit vormde in die tijd een klein deel van het curriculum voor de toekomstige dierenartsen. Pas in 1980 werd een leerstoel ingesteld en dr. Roepke werd de eerste hoogleraar. Hij ging in 1984 met pensioen en het duurde tot 1996 voor er weer een leerstoel pluimveegezondheidszorg was. Hier werd prof. dr. Anton Pijpers benoemd die tot 2000 hoogleraar Pluimveegezondheidszorg bleef. Inmiddels is de leerstoel weer verdwenen.

In 1958 werd de afdeling Pluimveeteelt van de Landbouw Hogeschool voorlopig gehuisvest in Wageningen. Pluimveeteelt werd een verplicht vak voor alle veeteeltstudenten. In Beekbergen werd een onderafdeling gevestigd met een wetenschappelijk medewerker en twee assistenten. Hier konden studenten met belangstelling voor pluimveevoeding terecht. In 1965 werd begonnen met de bouw van een laboratorium en huisvesting voor proefdieren in Achter-

berg, bij Rhenen. Voor het onderzoek had men een conventioneel hok en een batterijhok ter beschikking. In 1978 werd de vakgroep Pluimveeteelt weer van Rhenen naar Wageningen overgebracht. Vroeger was er in Nederland de lagere landbouwschool, de middelbare landbouwschool, en de hogere landbouwschool. Als 'extra' was er nog de Landbouw Hogeschool. Dit was het hoogste niveau en deze had ook promotierecht, wat uitsluitend door een hoogleraar tot uitvoer gebracht kon worden. In 1985 waren er elf hogere landbouwscholen in Nederland. Het onderwijs specifiek voor pluimvee is hier altijd beperkt gebleven.

In 1986 werd de Landbouw Hogeschool de Landbouw Universiteit, tegenwoordig Wageningen UR. Het HBO-onderwijs in de landbouw (wat zich na 1986 Hogeschool is gaan noemen) wordt momenteel verzorgd door vier instellingen, te weten: HAS Hogeschool, Hogeschool INHOLLAND, Van Hall Larenstein en Vilentum Hogeschool (Stoas en CAH Vilentum). Deze laatste heeft besloten dat het tijd werd om weer specifiek voor pluimvee onderwijs te gaan verrichten, wat resulteerde in dit lectoraat 'Gezonde Pluimveehouderij'.

HET SPELDERHOLT

In 1921 gaf het Rijk de bestemming van Rijksproeffokstation voor de Pluimveeteelt aan het landgoed 'Het Spelderholt'. Het proefstation werd aan de NPF, op dat moment de overkoepelende organisatie van pluimveehouders, in beheer gegeven. Dit instituut, waar door de jaren heen het onderzoek voor de Nederlandse pluimveehouderij heeft plaats gevonden, heeft sinds zijn oprichting verschillende namen gehad, maar in al die jaren stond het bij ingewijde bekend als 'Het Spelderholt'. In de jaren direct na de oorlog werd een reorganisatie doorgevoerd. Dit omdat er plannen waren om meer aan onderzoek te gaan doen in een afzonderlijke Afdeling Wetenschappelijk Onderzoek. De taak van het instituut werd omschreven als: *het verrichten van praktisch en wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de pluimveehouderij, de konijnen- en pelsdierenteelt, inclusief de behandeling, bewaring en eerste bewerking van de produkten*. Reorganisaties gingen toen nog niet met inkrimping gepaard. Er kwam meer personeel bij en de inrichting werd uitgebreid en

verbeterd. Dit zou overigens niet de laatste reorganisatie blijken te zijn. In 2004 verhuisde het proefbedrijf naar Lelystad, waar in nieuwe accommodaties toegepast onderzoek werd verricht naar een toekomstbestendige pluimveehouderij. De naam 'Het Spelderholt' verhuisde mee. Uiteindelijk is per 1 april 2012 dit proefbedrijf in gebruik genomen door Aviagen voor het eigen onderzoek. In steeds meer onderzoeksprojecten werd samenwerking gezocht met innovatieve pluimveehouders. De grootschalige faciliteiten van 'Het Spelderholt' pasten niet meer bij deze nieuwe strategie.

Het onderzoek op het gebied van de pluimveehouderij beperkte zich op de duur niet meer tot Het Spelderholt. Ook aan de Landbouw Hogeschool in Wageningen en de Veterinaire Faculteit in Utrecht werd het ter hand genomen. Praktisch gericht onderzoek vond plaats op de Proefbedrijven voor de Pluimveeteelt terwijl ook het bedrijfsleven zijn aandeel leverde. Zo werd door de coöperatieve sector in de jaren '30 het Instituut voor moderne veevoeding 'De Schothorst'

Op de terreinen van de Landbouwhogeschool schittert de kip door afwezigheid

opgericht, waar veel praktijkgericht onderzoek is en wordt verricht, met name op het gebied van pluimveevoeding. Het Spelderholt werd absoluut een begrip in en van de Nederlandse pluimveehouderij. Het eerste broederijonderzoek op Het Spelderholt vond in 1951 plaats. Naar aanleiding van onderzoek van Kuiper en Ubbels begon men in het bedrijfsleven broedeieren in de broedmachines elk uur te keren, wat een aanzienlijke verbetering in uitkomst opleverde. In de jaren '50 werd veel aandacht besteed aan allerlei vitaminepreparaten, gistsoorten en preparaten met 'APF-werking'. De verkregen kennis omtrent vitamine, mineralen en aminozuren maakte het mogelijk om de dieren definitief binnen te houden. Van nog grotere betekenis was het onderzoek naar de bruikbaarheid van sojaschroot als vervanger van dierlijk

eiwit. Dit leverde uiteindelijk een uitstekende eiwitbron op, waardoor bezuinigd kon worden op dierlijk eiwit en dus op de voerkosten. In zijn opsomming van onderzoeksobjecten voor de toekomst noemde Ubbels in 1961 een voor die tijd geheel nieuw gebied, dat hij aanduidde met 'dierpsychologische studies'. Daar werd in de begintijd besmuikt om gelachen totdat van Enckevort in Horst 'sociaal psychologische' problemen bij leghennen bestudeerde. Dit was in feite het eerste gedragsonderzoek bij kippen. Hiervan zouden er later nog vele volgen. Reeds in 1968 begon Brantas met

gedragsstudies naar aanleiding van het verschijnsel pikkerij. Kon hij toen vermoeden hoe actueel dit thema zo'n 50 jaar later weer zou zijn?

Vele studenten, zowel universitair als HBO, hebben afstudeer- danwel praktijkstages verricht bij Het Spelder-

holt en/of bij De Schothorst. Zo is het onderzoek niet alleen van belang voor het bedrijfsleven, maar ook in grote mate voor het onderwijs. Studenten verrichten mede baanbrekend werk. En de uitkomsten van de onderzoeken worden weer verwerkt in het onderwijsmateriaal. Het onvolprezen

Reeds in 1968 begon Brantas met gedrags studies naar aanleiding van het verschijnsel pikkerij. Kon hij toen vermoeden hoe actueel dit thema zo'n 50 jaar later weer zou zijn?

Foto: "Het Spelderholt"

OVO-drieluik (onderzoek, voorlichting, onderwijs) mag zijn opgeheven, de weerklank van het succesnummer van de Nederlandse land- en tuinbouw galmt tot op de dag van vandaag na, óók in de pluimveehouderij.

PRAKTIJKSCHOLEN

In zijn oorspronkelijke vorm werd de voorlichting aan boeren ook verzorgd door de landbouwonderwijzer. Deze droeg zijn kennis niet zozeer over op school maar vooral aan de boer op het land. In de loop der jaren werden onderwijs en voorlichting zo veelomvattend dat ze ieder voor zich bestaansrecht hadden. Na samen opgegroeid te zijn, gingen ze langzaam maar zeker ieder hun eigen weg. Het onderwijs richtte zich op de toekomstige ondernemer en de voorlichting op de zittende ondernemer. Het landbouwonderwijs kreeg de naam te theoretisch te zijn.

Zonder de praktijkscholen had de Nederlandse landbouw internationaal niet de positie gehad die ze nu heeft. En dat geldt zeker ook voor pluimvee

De toekomstige land- en tuinbouwer leerde op de land- of tuinbouwschool geen praktische vaardigheden meer.

Een commissie van de Directie Landbouwonderwijs kwam in 1958 met de aanbeveling nog meer aandacht te schenken aan de praktische vorming door het aanstellen van veeteeltpraktijkleerkrachten en de stichting van 3 à 4 pluimveeteeltvakscholen, elk met een praktijkbedrijf. De landbouworganisaties in Gelderland en Utrecht haakten hier het eerst op in. In 1960 richtten zij een Vereniging op tot Bevordering van het Pluimveeteeltvakonderwijs in Gelderland en Utrecht. Even daarna volgde de oprichting van een soortgelijke vereniging in het noordoosten van het land. Kort na elkaar, op 8 en 17 november 1961 werden de eerste praktijkscholen voor de pluimveeteelt geopend, respectievelijk in Almelo en Barneveld. En daarna volgde de school in Horst.

Op de vakscholen kon men cursussen volgen voor de opleiding van middelbaar kader ten behoeve van voorlichting en onderwijs, voor de opleiding tot selecteur, kuikenbroeder, vermeerderaar en sekser en nascholingscursussen of incidentele cursussen over specialistische onderwerpen. In Almelo en Horst konden cursussen voor hoger kader worden gevolgd, terwijl Barneveld de scholing van buitenlanders ter hand nam.

De praktijkscholen hebben in een grote behoefte voorzien, maar met het afnemen van het aantal bedrijven en daarmee het aantal personen is ook voor deze instellingen inkrimping onvermijdelijk gebleken. Dit resulteerde in 1991 in opheffing van de school in Almelo onder gelijktijdige fusering van de overigen. In eerste instantie als IPC Dier en na 2000, na de fusie met de overige praktijkscholen, als PTC+. Pluimvee-activiteiten werden hierbij uitgevoerd op de locaties Barneveld en Horst. Het aantal deelnemers aan de Nederlandse pluimvee-opleidingen en trainingen zijn na 1995 in omvang afgenomen. Voor de internationale, door Nuffic en de overheid gesubsidieerde opleidingen, geldt dit in mindere mate. De internationale commerciële trainingen en opleidingen hebben nog steeds een substantiële omvang met deelnemers uit meer dan 30 landen.

De ontwikkelingen van de laatste twee decennia hebben er toe geleid dat het aantal pluimvee-experts is gedaald en dat de pluimvee-activiteiten van PTC+ zijn geconcentreerd in Barneveld. De eigen pluimveepraktijkfaciliteiten zijn sterk in omvang gereduceerd. In toenemende mate wordt voor de praktijktrainingen gebruik gemaakt van, en samengewerkt met praktische pluimveebedrijven.

Volgens Peter van Rees, voormalig directeur van IPC DIER Barneveld hebben de praktijkscholen een wezenlijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de Nederlandse pluimveehouderij. Alle 'richtingen' maakten gebruik van de praktijkscholen: boeren, voorlichters, onderwijs. "Zonder de praktijkscholen had de Nederlandse landbouw internationaal niet de positie gehad die ze nu heeft. En dat geldt zeker ook voor pluimvee", aldus van Rees.

HOOFDSTUK 3: 50 JAAR MAATSCHAPPIJ

MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES

Er zijn diverse maatschappelijke organisaties die zich bezig houden met dierenwelzijn en milieu. Soms ontstaat de indruk dat dit 'een trend' is van de laatste jaren. Niets is echter minder waar. Deze organisaties kijken echter wel steeds kritischer naar de manier waarop ons voedsel geproduceerd wordt.

De Nederlandse Dierenbescherming is opgericht in 1864. Eén van de belangrijkste speerpunten was destijds het welzijn van werkdieren in de stad. Denk hierbij aan paarden en trekhonden. In 1920 nam zij vrijwillige veldwachters in dienst, de voorloper van de betaalde landelijke inspectiedienst die in 1986 is ingesteld. In de jaren '60 werd het belangrijkste focuspunt verplaatst van dieren in de stad naar dieren op het platteland. De intensieve veeteelt zorgde volgens de Dierenbescherming voor nieuwe vormen van dierenleed.

Tegenwoordig overlegt de Dierenbescherming ook regelmatig met (vertegenwoordigers van) de pluimveesector.

Zij heeft in 2007 het Beter Leven Keurmerk in het leven geroepen. Volgens de Dierenbescherming stimuleert zij hiermee veehouders, slachterijen en supermarkten om dieren een beter leven te geven. Hoe meer verbeteringen ze aanbrenge, hoe meer sterren hun product krijgt, waarmee het bedrijfsleven zich positief in de markt kan onderscheiden. Door de sterren kunnen consumenten beter rekening houden met het dierenwelzijn; ze hoeven alleen maar op het Beter Leven keurmerk van de Dierenbescherming te letten.

In 1972 opende het ministerie van Landbouw de Flevohof, een modelboerderij waar de laatste snufjes op het gebied van de intensieve veehouderij aan het volk getoond zouden worden. Een aantal bezoekers schrok zó van

De intensieve veehouderij zorgde volgens de Dierenbescherming voor nieuwe vormen van dierenleed

Niet actievoerders maar wetenschappers staan aan de wieg van Milieudefensie

wat daar te zien was, dat ze uit pure verontwaardiging de actiegroep Lekker Dier oprichtten. Een aantal leden van Lekker Dier werd in de loop van de tijd moe van het actievoeren en koos voor radicalere wegen. Ze vormden het Dierenbevrijdingsfront, dat bij nacht en ontij dieren uit hun kooien verwijderde. Uiteindelijk is Wakker Dier gesticht op 15 december 1997 door leden van Lekker Dier. Wakker Dier distantieert zich volledig van de activiteiten van het Dierenbevrijdingsfront. Zij wil met geweldloze acties het 'welzijn van landbouwhuisdieren verbeteren, bio-industrie bestrijden en milieuvriendelijke veeteelt stimuleren.' Zij gebruikt de techniek van het framen: de kunst om door de woordkeuze de beeldvorming te beïnvloeden. Denk aan de woorden 'plofkip', 'megastal' en 'vee-industrie'. Wakker Dier gaat zelden de dialoog aan. Een dialoog vraagt om nuance en met nuance kun je geen actie voeren.

Niet actievoerders maar wetenschappers staan aan de wieg van Milieudefensie. De waarschuwing van 'de club van Rome' maakte ook in Nederland grote indruk. De keerzijde van onze welvaart begon zich steeds meer af te tekenen. Tegen deze achtergrond werd in 1971 Milieudefensie opgericht. In het adviescollege zaten twaalf professoren. In de jaren

'70 en '80 werden de pijlen met name gericht op de uitbreiding van Schiphol, vervuiling van de Rijn, afsluiting van de Oosterschelde en de kernenergiecentrales in Borssele en Kalkar. In de jaren '90 stippelde Milieudefensie ook zelf wegen uit naar een duurzame toekomst met het 'Actieplan Nederland Duurzaam'. Dit werd binnen en buiten de EU omarmd en in 1995 kwam de Europese versie van dit plan gereed. Tegenwoordig is 'Voedsel' één van de vier hoofdthema's. Hierbij zet zij zich in voor 'respectvol geproduceerd voedsel zonder uitbuiting van mens, dier en grond, zodat ook toekomstige generaties kunnen genieten van wat de aarde ons biedt'.

Op 15 juni 1972 werd 'Stichting Natuur en Milieu' opgericht, een samenwerkingsverband van vier bestaande organisaties. Zij probeert haar doelen te verwezenlijken door beïnvloeding van het overheidsbeleid, het samenbrengen van kennis en ideeën en het mobiliseren van de publieke opinie. De doelstelling is bescherming van het milieu en het landschap in Nederland. De eerste 20 jaar lag de focus op het alarmeren en mobiliseren van de bevolking om de politieke agenda te beïnvloeden. Vanaf begin jaren '90 verschoof de strategie meer naar het zoeken van oplossingen, samen met de politiek en met het bedrijfsleven. Eén van de drie thema's

is 'Voedsel'. Volgens Natuur en Milieu zijn er enorme verbeteringen mogelijk: een kwestie van andere eetgewoontes en productiemethoden. Het belangrijkste speerpunt is vlees. Natuur en Milieu is de drijvende kracht achter het stimuleren van 'de flexitariër'. Dit zijn mensen die bewust of onbewust één of meerdere dagen per week geen vlees eten.

ONS ETEN

In de eerste decennia na de oorlog was nagenoeg de hele maatschappij gericht op voldoende voedsel en goedkoop voedsel. Men had de hongerwinter nog vers in het geheugen en één ding was duidelijk: 'dat nooit meer!'

In 1950 kon men voor een gemiddeld uurloon amper 7 eieren of 200 gram pluimveevlees kopen. In 1970 was dit al 30 eieren en 1.300 gram pluimveevlees. Rond 1990 was dit gegroeid naar rond de 200 eieren of 3 kilogram pluimveevlees! En als we de eierprijzen van al die jaren naast elkaar leggen, kunnen we de conclusie trekken dat de producentenprijs van een ei gemiddeld genomen in al die jaren nagenoeg gelijk is gebleven. In Nederland werd in 1970 zo'n 24% van de totale uitgaven aan voeding besteed. In 1990 was dit een kleine 15% en in 2010 zo'n 10%. Van dit voedingsbudget

wordt het meeste uitgegeven aan vlees: 20 cent van iedere euro.

De consumptie van eieren in Nederland is de laatste decennia gestaag gestegen. Van 100 stuks per hoofd van de bevolking in de jaren '50 naar 170 stuks begin jaren '90 naar 184 stuks in 2010. Concreet is dit dus 8,5 miljoen eieren per dag voor Nederland. De consumptie van pluimveevlees laat een zelfde beeld zien. Begin jaren '50 at men in Nederland gemiddeld zo'n 10 kilogram per hoofd van de bevolking. Dit was in 1990 reeds 17,4 kilogram en in 2010 ruim 23 kilo per hoofd van de bevolking.

Volgens de monitor duurzaam voedsel waren in Nederland de bestedingen aan eieren in 2013 299,9 miljoen euro. Het aandeel duurzame eieren hierin was 28,7%. De categorie duurzame eieren was t.o.v. het jaar daarvoor met 14,8% gegroeid, terwijl de totale bestedingen met 7% gedaald waren. Onder duurzame eieren wordt hier verstaan: vrije uitloop- en biologische eieren, eieren met het Milieukeur en eieren met minimaal één ster in het Beter Leven Keurmerk. Aan pluimveevlees werd volgens diezelfde monitor in 2013 565,2 miljoen euro besteed. Hiervan was 13,2% besteed aan duurzaam pluimveevlees. De totale bestedingen hadden t.o.v. 2012 een groei van 4,4%. De bestedingen

aan duurzaam voedsel lieten hier een stijging van 51,2% zien. Hierbij is met name het pluimveevlees met het Beter Leven Keurmerk de grote stijger. Deze lijkt de ontwikkeling van biologisch vlees zelfs af te remmen.

Er is een grote groep mensen die minder vlees gaan eten. Dit zijn de veganisten, vegetariërs en flexitariërs. Het aantal veganisten, mensen die niets eten van dierlijke oorsprong, werd in Nederland in 2013 geschat op 45.000. Volgens schattingen midden jaren '60 waren er destijds 10.000 vegetariërs, mensen die geen vlees eten. Dit aantal was in 1980 reeds

opgelopen tot 100.000. Het aantal vegetariërs bedraagt momenteel zo'n 800.000 mensen. Veruit de grootste groep mensen zijn flexitariërs. Volgens Stichting Natuur & Milieu is 86% van de mensen flexitariër, waarvan ruim éénderde dit zich bewust is. De vegetariërsbond bestaat al sinds 1894 en zij hanteert de definitie dat een vegetariër iemand is die niets eet van het gedode dier. Zuivel en eieren vallen dus buiten deze definitie. Sterker nog, op de website van deze bond wordt bij gezond eten het eten van kaas en eieren zelfs aanbevolen. Volgens Nederlandse onderzoekers van de universiteiten van Leiden, Bayreuth en de Vrije Universi-

In 1950 kon men voor een gemiddeld uurloon amper 7 eieren of 200 gram pluimveevlees kopen

teit in Amsterdam heeft het eten van vlees niet meer die bijzondere status die het vroeger had. Deze ontwikkeling kan bijdragen aan een lagere vleesconsumptie. Dat is beter voor de gezondheid van de mens en beter voor de kwaliteit van natuur en milieu, aldus de onderzoekers (Braakman, 2015).

De trends in voeding zijn misschien wel geheel tegengesteld aan de ontwikkeling van de productie in de laatste 50 jaar. Denk hierbij aan de zoektocht naar snel en goedkoop eten, die aan het omslaan is. Nieuwe trends zijn in een aantal gevallen het gevolg van het gedaalde vertrouwen in de voedselketen. De belangrijkste trends die op dit moment gesignaleerd worden en van belang zijn voor de pluimveesector:

- Minder vlees
- Eigen productie, groentetuin
- Snacken, maar dan gezond
- Vegetarisch eten
- Gezonder en verser
- Lokaal en met elkaar
- Minder verspillen

Volgens Stichting Natuur & Milieu is 86% van de mensen flexitariër, waarvan ruim eenderde zich dit bewust is

BOER EN BURGER

“De Nederlandse landbouw is van groot belang voor Nederland, maar heeft alleen bestaansrecht als er versneld duurzamer wordt gewerkt. Alleen door de verduurzaming te versnellen en te intensiveren ontstaat zicht op een vitale en maatschappelijk geaccepteerde land- en tuinbouw in de verdere toekomst.” Dit vermeldt het rapport Ruimte voor duurzame landbouw van de Raad voor leefomgeving en infrastructuur uit 2013. De Nederlandse landbouw bevindt zich in een spanningsveld, stelt het rapport. Enerzijds is er harde concurrentie op vooral de Europese markt met schommelende prijzen. Anderzijds stelt de samenleving almaar hogere eisen. Voedsel moet veiliger. Dieren moeten beter worden behandeld. Bedrijven moeten milieu en natuur sparen. En ze mogen ook het landschap niet ontsieren.

Een versterking van de relatie tussen de boer en de consument is de eerste stap naar een integraal duurzame

voedselketen, aldus de Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voedsel.

Maar hoe denkt de consument? Waarschijnlijk is er bij de consument best een soort romantisch verlangen naar iets van vroeger. Met een mooi woord ‘authentiek’. Maar dit strookt niet met het beeld wat burgers van boeren hebben. Hier is weinig meer terug te vinden van het beeld van zo’n zestig jaar geleden: kippen op het erf, romantische boerderijen en spelende kinderen. Het actuele beeld gaat over de pluimveehouder als ondernemer; grote stallen, veel kippen en hightech. Het actuele beeld lijkt overigens wel vaag. Van de boer had men nog een idee, van de boer als manager niet meer. Eieren of pluimveevlees komen niet meer van de pluimveehouder, maar van de supermarkt of van de merken die er in staan. De productie van bulk heeft de pluimveehouder geanonimiseerd. En eigenlijk heeft hij daar niets op tegen, zolang ze hem met rust laten en een goede prijs betalen voor zijn producten. En nu *nét* dat laatste is niet meer altijd, of zelfs vaak niet meer, het geval.

Door banken, adviseurs, instellingen en overheid wordt nu verteld dat de pluimveesector meer naar buiten moet,

Misschien moet een pluimveebedrijf wel groeien van 100.000 naar 50.000 kippen

contact leggen met de burger. Maar tot heden komt die nog niet veel verder dan een boerderijwinkel, eierautoomaat of website. Natuurlijk wil een pluimveehouder best een erkende positie hebben in het consumptiepatroon van de consument, maar op zich is dat ver van zijn bed. De consument is ver weg en stiekem vindt de pluimveehouder dat misschien nog niet eens onprettig. Hij is misschien wel blijer als een afnemer in één keer zijn productie opkoopt, dan dat hij eindeloos moet ‘leuren’ bij de consument.

De directeur van één van de twee (!) grote legfokbedrijven in de wereld en afkomstig uit Nederland gaf het in januari 2015 al aan in een interview: “De afstand tussen boer en stad begint gevaarlijk groot te worden. Is niet alles een logisch gevolg van de race naar almaar meer, almaar efficiënter?” Hij gaf in hetzelfde interview aan “dat we hier in het Westen op de weg terug moeten”. Maar misschien is dat niet de weg terug, maar juist vooruit: groeien van 100.000 naar 50.000 kippen en dat samen met de burger.

De consument had van de boer nog een idee, van de boer als manager niet meer

DEEL 2**TOEKOMST
PLUIMVEE
EN LECTORAAT**

In het eerste deel hebben we gekeken naar de ontwikkeling van het onderwijs en de pluimveesector en die gerelateerd aan de ontwikkelingen in de maatschappij. In dit tweede deel wordt beschreven welke wegen het lectoraat gaat bewandelen. Hierbij is het doel om de Nederlandse pluimveesector te helpen vooruitstrevend en vooroplopend te blijven. Dit met de frisse blik van jonge mensen die vol enthousiasme in die pluimveesector hun loopbaan willen starten.

Het lectoraat heeft vier aandachtsgebieden. Deze worden achtereenvolgens in de verschillende hoofdstukken besproken.

HOOFDSTUK 4: SPIEGEL VOOR DE NEDERLANDSE SECTOR

Het lijkt erop dat de pluimveehouder gevangen zit in zijn eigen succes

De Nederlandse pluimveehouderij heeft zoals beschreven een gigantische ontwikkeling doorgemaakt. Zij heeft pluimveehouders die technisch erg goede resultaten met kippen weten te bereiken en is daarmee tot de wereldtop gekomen. In de periferie is het al niet anders. Voerfabrieken, stalinrichters, machinefabrikanten, slachterijen, eierverwerkers; diverse bedrijven die wereldwijd marktleider zijn in hun segment. De hele pluimveesector blijft zich doorontwikkelen en bij iedere landbouwbeurs, nationaal danwel internationaal, zijn Nederlandse innovaties te aanschouwen. Ook qua aandacht, in de vorm van eervolle

prijzen, heeft de pluimveesector niet te klagen. Ondernemer van het jaar in een stad/regio, agrarisch ondernemer van het jaar, koning Willem 1 prijs; regelmatig zit er tussen de nominaties een bedrijf uit de pluimveesector. Zelfs tot aan winnen toe! Niets aan de hand, zou je dus kunnen concluderen. En toch, en toch gaat er iets niet helemaal goed.

In de jaren '50 gingen mensen demonstreren op straat omdat ze meer vlees wilden kunnen eten. "Mansholt, waar blijft ons vlees?" Tegenwoordig gaan mensen de straat op omdat ze vinden dat de pluimveesector is doorgedraaid. "Maak gehakt van de vleesindustrie!"

Hoe kan het dat in 50-60 jaar tijd dit beeld in onze maatschappij zo is gedraaid? Daar moet de pluimveesector toch iets gedaan hebben wat eraan bijgedragen heeft om van de ene demonstratie naar de andere te komen?

De pluimveehouder is in de ontwikkeling naar steeds meer efficiëntie zijn positie kwijtgeraakt en wordt vermalen tussen en door andere spelers in de keten. Hij is zijn stem kwijtgeraakt en de consument uit het oog verloren. Noodgedwongen heeft de pluimveehouder zich teruggetrokken op de plek waar hij het beste uit de voeten kan: gewoon goed en efficiënt pluimvee houden. Maar waar dit in de volksmond synoniem is aan "lekker geld verdienen", is dat voor de pluimveehouder vaak niet meer het geval. Boeren in het algemeen, en dus ook pluimveehouders, zijn afhankelijk van coöperaties, handelaren, banken, speculanten en retailers. En daar bovenop komt ook de voortdurende maatschappelijke druk op zijn schouders terecht: schaalgrootte, megastallen, antibiotica, mestoverschot, stank en landschapsvervuiling. Het lijkt wel of voor de pluimveehouder alles samenkomt: overfinanciering, overproductie, geen opvolging, geen imago, toenemende concurrentie uit andere werelddelen en vooral geen rendement. Als de pluimveesector niet oplet is geen warme,

Hoe ethisch is het om goede grondstoffen aan dieren te geven terwijl er elders op de wereld mensen doodgaan van de honger?

maar waarschijnlijk een koude sanering nabij. Het lijkt erop dat de pluimveehouder gevangen zit in zijn eigen succes.

Vele ontwikkelingen zijn nog gebaseerd op de wensen en eisen van de maatschappij in de jaren '50, '60 en '70. Banken financieren alleen als je aan kunt tonen dat je tegen de laagste kosten een ei of een kilogram kip kunt produceren. Het onderwijs leert de studenten over het algemeen hoe je de kosten nog verder kunt verlagen. Wie in de pluimveesector kijkt er naar de mogelijkheden die de veranderende maatschappij biedt?

Ook krijgt de sector concurrentie vanuit 'onverwachte hoek'. Het aantal vegetariërs en flexitariërs is snel groeiend. Iedereen in de pluimveesector zou dit moeten weten en onderzoeken welke kansen, in plaats van bedreigingen, dit zou kunnen bieden. Want laten we wel wezen: hoe ethisch is het om goede, voor humane consumptie geschikte, grondstoffen aan (speciaal gefokte) dieren te geven, terwijl er elders op de wereld mensen doodgaan van de honger? Dieren die deze goede grondstoffen

via een inefficiënt proces omzetten in eveneens geschikt, maar minder, voedsel. Hoe efficiënt en nuttig is het om via Berlijn van Venray naar Dronten te rijden? En toch biedt dit voor de pluimveehouderij kansen! Het ei is een prima alternatief voor vegetariërs. Voor vlees ligt dat uiteraard anders. Maar als we weten dat pluimveevlees en eieren behoren tot de dierlijke producten met de laagste 'milieudruk', uitgedrukt in CO²-equivalenten, biedt dat perspectief. De CO²-footprint van ons consumptiepatroon is te verlagen door één of enkele dagen geen vlees, gecombineerd met op de andere dagen vis, pluimveevlees en ei! Wie in de pluimveesector is daar mee bezig?

Ter illustratie van hoe het ook kan gaan als de pluimveesector niet allert blijft, maken we een zinsprong naar geheel andere industrieën: de textielindustrie en de mijnkolonindustrie.

Het eerste voorbeeld betreft de textielindustrie: *Aan het eind van de jaren '50 werden de eerste signalen opgevangen dat de traditionele textielindustrie onder druk kwam te staan. Voor bijvoorbeeld*

een stad als Tilburg was dit een regelrechte ramp, die zich gedurende de volgende 20 jaren zou voltrekken. In 1960 waren 14.000 Tilburgers voor hun inkomen afhankelijk van de textiel fabriek of werkplaatsen die daarmee samenhangen. Dit was meer dan 60% van de werkende bevolking. Er waren meerdere oorzaken voor de ondergang, maar de belangrijkste was toch wel dat de productie zich verplaatste naar landen waar de arbeidskrachten goedkoper waren. Andere oorzaken waren de veranderde kledinggewoonten en het wegvallen van kledingindustrie voor militairen. Ter vergelijking met de pluimveehouderij: de productie verplaatst zich naar landen waar de productie goedkoper kan. Tevens verandert de eetgewoonte en valt een gedeelte van de markt (lees: Duitsland) weg.

Een ander voorbeeld betreft de sluiting van de steenkoolmijnen in Limburg: "Jongens, ga nooit van de mijn af, want kolen hebben ze altijd nodig!" Begin jaren '60 was dit nog het motto op de Ondergrondse Vakschool.

Vervolgens kondigde toenmalig minister van Economisch Zaken Joop den Uyl in 1965 de sluiting van de mijnen aan. De Nederlandse mijnen behoorden tot de modernste en veiligste ter wereld. De kolen lagen echter diep onder de grond en het kostte alleen al een hoop geld om ze naar boven te krijgen. In Amerika lagen de kolen letterlijk voor het oprapen en waren bovendien de loonkosten lager. Uiteindelijk was eenvoudigweg de concurrentie van gas, olie en goedkope buitenlandse kolen te groot! Ter vergelijking met de

pluimveehouderij: uiteindelijk is de concurrentie van vleesvervangers, insecten en goedkoop buitenlands vlees en ei te groot! Is het eigenlijk wel mogelijk om deze industrieën te vergelijken met de pluimveesector? Wat kan de pluimveesector van vroeger en van andere sectoren leren? Is het mogelijk om snel en eenvoudig een oplossing aan te dragen? Dat laatste zal niet meevallen. Maar bewustwording en erover nadenken is een goede eerste stap. Om van daaruit over te kunnen gaan tot actie.

HOOFDSTUK 5: LEERLIJN PLUIMVEE

Rabobank-bestuurder Berry Marttin stelde het onlangs nog op de website in de backgroundstory 'vijf prioriteiten voor wereldvoedselagenda in 2015': "Educatie is nodig om voor een waaier van onderwerpen meer bewustwording bij mensen te krijgen rondom landbouw en voeding." Hij doelt op het terugdringen van voedselverspilling, op meer verantwoorde voeding, het verbeteren van opbrengsten in de productie en de toenadering tussen consumenten en boeren. "Voedselzekerheid kan door niemand in zijn eentje bewerkstelligd worden. Het is een gedeelde verantwoordelijkheid, die vraagt om kennis en betrokkenheid van iedereen."

Ook voor de Nederlandse pluimveesector is en blijft onderwijs van groot belang. CAH Vilentum heeft die handschoen opgepakt met betrekking tot pluimvee. En na een afwezigheid van ruim 30 jaar is er weer een lectoraat voor de pluimveehouderij opgericht: het Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij!

Eén van de belangrijke doelstellingen van het Lectoraat is om meer studenten voor pluimvee te interesseren. Nu zijn er bij CAH Vilentum jaarlijks zo'n 15 studenten die de Minor Intensief volgen in het vierde jaar. Gemiddeld is dit ook nog eens tweederde varkens en eenderde pluimvee. Dat betekent dus dat er weinig studenten zijn die bewust de richting pluimveehouderij kiezen. En dat terwijl de banen in deze sector voor het oprapen liggen! Er komen maar weinig studenten naar een Agrarische Hogeschool met de instelling dat ze echt alles willen leren over pluimvee en eieren. Echter zijn er wel veel studenten die weten welke hoofdrichting ze willen volgen zoals bijvoorbeeld Agrarisch ondernemerschap of Dier- en veehouderij. De specifieke richting is dan nog minder van belang. Dit kunnen we ook 'latente interesse' in pluimvee en eieren noemen. Daarmee is het dus van belang dat we reeds in jaar één van de opleiding laten zien hoe mooi en nuttig de Nederlandse pluimveesector is.

En wie kan dat beter dan het bedrijfsleven zelf? In de Nederlandse pluimveesector hebben we internationaal vooraanstaande bedrijven, danwel wereldmarktleiders. En bijna geen student die dat weet!? Waarom komen de bedrijven niet al in het eerste jaar vertellen over hun bedrijf en over de pluimveesector? Als het ware kunnen ze dan zelf komen scouten of er talenten van hun gading rondlopen. Ajax, Feyenoord en PSV doen toch ook niet anders?

In jaar 1, 2 en 3 van alle opleidingen wordt er gewerkt met modules. In deze modules worden graag zoveel mogelijk praktijkvoorbeelden danwel praktijkopdrachten verwerkt. Zo is er

Bedrijven kunnen zelf komen scouten of er talenten rondlopen. Ajax, Feyenoord en PSV doen toch ook niet anders?

De nieuwe opleiding 'Varkens- en pluimveehouderij' zal ook samen met studenten en bedrijfsleven buiten 'de veilige wereld' kijken

onder andere een onderzoeksmodule en een marketingmodule. Hier liggen prima kansen om relatief kleine en afgebakende opdrachten van het bedrijfsleven in te verwerken. En dat gebeurt ook. Echter, helaas, nagenoeg nog niet met opdrachten vanuit het pluimveebedrijfsleven. Een mooi voorbeeld betreft Hollandsch Glorie uit 2014. Een groep bedrijven uit de pluimveesector had het idee, naar voorbeeld vanuit Vlaanderen, om een promotiefilm te maken die de Nederlandse pluimveesector in de kijker zet. Tijdens een brainstormsessie ontstond het idee om eerst studenten een marketingplan te laten maken. Zeventien studenten van CAH Vilentum gingen enthousiast aan de slag. De studenten presenteerden na vier maanden leuke en innovatieve ideeën om eieren te promoten. *"Hollandsch Glorie heeft nog meer opgeleverd dan in eerste instantie bedoeld. Namelijk samenwerking, bundeling van krachten en een mooi netwerk. Verder is ook duidelijk geworden dat het bedrijfsleven veel meer gebruik kan maken van onderwijs",* aldus één van de initiatiefnemers.

Jaar 4 van de opleiding is het afstudeerjaar. Deze bestaat uit twee minoren, een stage en een afstudeerscriptie. Een minor biedt een keuzeprogramma waarmee studenten meer diepgang geven aan hun studie, hun beroepsperspectieven verbreden of zichzelf juist specialiseren. Zo zijn er onder andere de minoren Veevoeding en Gewas, Intensieve Veehouderij, (strategisch) Ondernemerschap, Agrologistiek, Eventmanager, Topbedrijfsadviseur, Exportmanager en Internationaal Bedrijfsleiderschap. En dit zijn allemaal onderwerpen die één op één van toepassing zijn in de pluimveehouderij. Maar helaas: minoren genoeg, maar studenten die richting pluimvee gaan te weinig! Zaak dus om te zorgen dat er studenten komen die deze minoren volgen en hun praktijkgedeelte in de pluimveehouderij willen vervullen. Gecombineerd met een stage en/of afstudeerscriptie kan zo een student nagenoeg het gehele vierde jaar bij één of twee bedrijven 'werken' en zich voorbereiden op een baan in de pluimveehouderij.

Bij CAH Vilentum kunnen studenten zich nu al in jaar 2 en 3 specialiseren in intensieve veehouderij. Eén dag per week wordt dan in Barneveld doorgebracht, waar voor een groot gedeelte een programma samen met MBO-studenten wordt gevolgd. Dit gebeurt gezamenlijk omdat tot heden het aantal studenten niet groot genoeg was om dat afzonderlijk te organiseren. Maar er is goed nieuws: vanaf september 2015 heeft CAH Vilentum een Major Varkens- en pluimveehouderij! In het eerste jaar volgen alle studenten de opleiding Dier- en Veehouderij zoals die nu is: veel algemene kennis en tevens kijken naar andere sectoren. Na het eerste jaar kunnen studenten dus nog een overstap maken naar een andere Dier- en veehouderij maken. Alle Varkens- en pluimveehouderij studenten (VP studenten) worden in één klas geplaatst. Dit zorgt er al voor dat de gesprekken in en naast de lessen meer over de gewenste sector(en) kunnen gaan. Tevens kan makkelijker diepgang worden gecreëerd. Voor de volgende jaren is het programma momenteel in verdere uitwerking waarbij het 'intensief programma' wordt aangepast, uitgebreid en verbeterd. De omliggende vakgebieden, zoals regelgeving, marketing, en kwaliteit, zullen zich met voorbeelden meer en meer gaan toespitsen op de intensieve veehouderij.

Eigenlijk is het gewoon een kwestie van DOEN!

Ook de studenten die de richting Varkens- en pluimveehouderij kiezen zullen we een spiegel voor houden. We gaan niet uitsluitend focussen op hoe het nu is en hoe almaar intensiever en efficiënter pluimvee gehouden kan worden. Een gedeelte van de kracht zit er juist in om samen met de studenten en het bedrijfsleven ook buiten 'de veilige wereld' te kijken. Wat gebeurt er in de maatschappij, wat gebeurt er in de wereld en aan welke eisen en wensen

zal een toekomstbestendige pluimveehouderij moeten voldoen? Het is zoals Marttin stelde: *"Het is een gedeelde verantwoordelijkheid, die vraagt om kennis en betrokkenheid van iedereen."* Vandaar dat we als CAH Vilentum met name het bedrijfsleven en de bedrijfsorganisatie's uitdagen om mee te doen: *"Wij leggen de bal klaar, maar zij zullen hem in moeten tikken!"*

HOOFDSTUK 6: STRATEGISCH ONDERNEMERSCHAP

De Nederlandse pluimveeketen benadert de markt zoals Adam Smith die beschreven heeft. Bedrijven in alle schakels van de keten concurreren met elkaar op de scherpst van de snede en de marges zijn flinterdun. Daardoor zijn de revenuen van de gedaalde kostprijs vrijwel geheel ten goede gekomen aan de consument. Tel hierbij op dat er een welhaast structurele overproductie lijkt te zijn in Europa en het is niet moeilijk om in te denken dat de pluimveehouder ten onder lijkt te gaan aan zijn eigen succes.

In Nederland ligt de prioriteitsvolgorde voor aankoop van vlees en eieren bij prijs, smaak, houderijvorm, herkomst en gezondheid. Dit is anders als in onze andere grote afzetmarkt Duitsland. Daar ligt de volgorde bij herkomst, houderijvorm en prijs. De laatste jaren ontstaan steeds meer ketenconcepten die aansluiten op de veranderende wensen van de maatschappij. Differentiatie biedt met name de ruimte om ook via de afzet te discussieren over andere waarden dan sec de prijs (Backus e.a., 2014).

Is het mogelijk om de extra eisen waaraan het Nederlandse ei en het Nederlandse pluimveevlees voldoet te verwaarden in binnen- en buitenland? Of is het mogelijk om nog meer in onderscheidende concepten te gaan werken?

Differentiatie en ketenconcepten zijn niet nieuw. Kemperkip is al ongeveer 25 jaar geleden begonnen met pluimveevlees. En zo heeft de legpluimveehouderij het viergranenei gehad dat als ketenconcept de schappen van de supermarkten heeft gevuld.

Ook nu zijn er al diverse vleesconcepten zoals het Gildehoen, de scharrelkip, de maisscharrelkip, het Landhoen en het Polderhoen. Bij eieren zijn er voorbeelden als het Rondelei, het ei van GIJS, Lekker'nei en Bleieren. Qua aantal dieren is het in deze concepten al met al nog relatief beperkt. Het bedraagt nog geen 5% van de productie. Maar het begin is zeker gemaakt.

Ook relatief grootschalige concepten staan op het punt om 'door te breken'. Dit is het gevolg van de Kip van Morgen, waarover afspraken zijn gemaakt tussen supermarkten, producenten en verwerkers. Zo heeft Albert Heijn haar Hollandse Kip geïntroduceerd en Jumbo de Nieuwe Standaardkip. Het lijkt er echter op dat dit als nieuwe standaard gezet gaat worden waarbij het de vraag is of de pluimveehouders zelf hiermee hun boterham veilig stellen. Als ze namelijk de meerkosten betaald krijgen, zoals wordt beweerd, maar de basisprijs blijft onder de kostprijs, dan is de meerwaarde voor de pluimvee-

houder financieel niet uit te leggen. Met name bij eieren gaan weleens geluiden op dat er teveel verschillende soorten eieren zijn. Consumenten zien door de bomen het bos niet meer, is dan de klacht. De vraag is of die kritiek terecht is. Het is toch juist goed als pluimveehouders danwel ketens zich proberen te onderscheiden? Toets bij lands grootste supermarkt in haar online winkel voor de aardigheid eens het woord 'pindakaas' in. Dat geeft 29 verschillende producten die dan gekocht kunnen worden. Daar hoor je niemand over. Waarom niet?

In principe is er altijd een keuze, ook voor de pluimveehouder. Als hij eerst besloten heeft dat hij pluimveehouder wil blijven, zijn er twee wegen: kostprijs of differentiatie. Bij de keuze voor kostprijs, is het in ieder geval gemakkelijk te bepalen wat de pluimveehouder te doen staat. Zoveel mogelijk product maken tegen zo'n laag mogelijke prijs. Nadeel van deze strategie: er is er maar één die echt de laagste kostprijs kan hebben!

De differentiatie strategie is zeker niet makkelijker. Maar biedt wel ruimte voor verschillende aanbieders. Zo kan

bijvoorbeeld iedere supermarkt haar eigen pluimveevlees of ei hebben, volgens haar eigen specificaties en met een gezonde marge voor de pluimveehouder. En binnen een bestaand kanaal is het ook nog eens goed mogelijk om meerdere concepten te hebben. Zolang het een nichemarkt blijft, is de ruimte echter beperkt. Kijkend naar het marktaandeel van duurzaam voedsel, wat uitermate geschikt is voor 'conceptdenken', zien we dat het bij eieren gemakkelijker lijkt dan bij vlees. Het aandeel bedraagt immers zo'n 28% bij eieren tegen zo'n 14% bij vlees.

Het lijkt erop dat Nederland de strijd om de laagste kostprijs langzaam aan het verliezen is. Duurdere arbeid, extra milieu-eisen, extra dierenwelzijn; alles bij elkaar kostprijsverhogend. Dit betekent dat de pluimveesector in het algemeen, en de pluimveehouder in het bijzonder, meer en meer zijn aandacht zal moeten gaan richten op de afzetmarkt. Is het mogelijk om de extra eisen waaraan het Nederlandse ei en het Nederlandse pluimveevlees voldoet te verwaarden in binnen- en buitenland? Of is het mogelijk om nog meer in onderscheidende concepten te gaan werken?

De eerder genoemde directeur van het legfokbedrijf zegt in hetzelfde interview: "Als boeren een toekomst willen hebben, moeten ze alternatieve concepten in de markt zetten, lokale en biologische." Het Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij wil de pluimveehouders en de pluimveesector hier graag bij ondersteunen. Op verzoek van het bedrijfsleven kan zij samen met studenten concepten mede bedenken en uitwerken. Dit past prima bij vierdejaars studenten. De concepten die het betreft dienen de potentie te hebben om daadwerkelijk binnen enkele jaren

op de markt te kunnen zijn. Als voorbeeld beschrijven we hieronder twee vragen die zich hierbij voor kunnen doen en waar zich momenteel reeds studenten mee bezig houden.

Het eerste voorbeeld betreft een grootschalig pluimveebedrijf met honderduizenden kippen. *Hoe kan ik mij als grootschalig pluimveebedrijf onderscheiden in de markt? Er is altijd gewerkt aan grootschaliger en lage kosten. Dit is zover doorgevoerd dat de maximale punten bereikt lijken te zijn. Echter aan de afzet is nooit gewerkt, in ieder geval niet meer dan hooguit enkele keren per jaar overleg met een potentiële afnemer. Door creatief na te denken en met een frisse blik te kijken kan ook hier gewerkt worden aan een betere opbrengst. En dan is er meer mogelijk, dan op het eerste gezicht lijkt!*

Het tweede voorbeeld betreft de pluimveesector in het algemeen. *Kan de Nederlandse pluimveehouderij haar sterke punten verwaarden. Zij heeft binnen afzienbare tijd de kip van morgen en scharreleieren, antibioticavrij en afkomstig van kippen met een hele snavel. Daar moeten toch ook grote internationale spelers in de foodsector*

interesse in hebben. Maar hoe, waar en wanneer gaat de sector, of een keten binnen de sector, deze bedrijven bereiken?

Ook ABN AMRO geeft in een recente studie aan dat gerichte samenwerking om concepten in de markt te zetten mogelijkheden biedt voor ondernemers in de pluimveehouderij om meer toegevoegde waarde te realiseren. Differentiatie en het uit de anonimiteit halen van het product bieden daarnaast de gelegenheid om het draagvlak in de samenleving voor deze belangrijke economische activiteit te vergroten (Backus e.a., 2014).

Eigenlijk is het nog gewoon een kwestie van DOEN. CAH Vilentum, het Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij en vele studenten helpen de pluimveesector daar graag bij!

Elk agrarisch bedrijf zal moeten verduurzamen om zijn 'license to operate' en zijn concurrentiepositie te behouden

HOOFDSTUK 7: DUURZAAM PRODUCEREN: ALTERNATIEVE EIWITBRONNEN

Binnen het Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij is onderzoeksbudget aanwezig. Samen met lector, onderzoekers en studenten wil het Lectoraat thema's die bij het pluimveebedrijfsleven en in de maatschappij spelen ondersteunen en versnellen.

Het onderzoek op het gebied van duurzaam produceren wordt gericht op het ontwikkelen van een manier van produceren die op de pluimveebedrijven kan worden gerealiseerd. Insteek is dat de pluimveehouders dit op langere termijn, i.e. de komende 20 jaar, meer bedrijfszekerheid moet geven. Het lectoraat wil hieraan bijdragen door het bestaansrecht van de pluimveehouderij als duurzame producent van eiwit voor humane consumptie te onderbouwen. Als eiwitbronnen voor humane consumptie kennen we dierlijke eiwitten en plantaardige eiwitten. Dierlijke eiwitten komen uit rundvlees, varkensvlees, pluimveevlees, vis, eieren en zuivel. Plantaardige eiwitten komen van een groot aantal verschillende gewassen, zoals peulvruchten, noten, bonen en groenten. Als alternatief voor vlees worden steeds meer 'vleesvervangers' aangeboden en door consumenten gekocht. Bij vleesvervangers onderscheiden we producten die volledig

bestaan uit plantaardige grondstoffen en vleesvervangers die naast plantaardige eiwitten ook eieren en zuivel gebruiken als vervangers van vlees-eiwitten. Volgens het voedingscentrum horen in een goed vegetarisch dieet zuivel en eieren thuis.

De milieubelasting van een product kan op verschillende manieren uitgedrukt worden. Zo kan er gekeken worden naar de CO²-equivalenten die vrijkomen bij het maken van een product, er kan gekeken worden naar het aantal hectares grond wat benodigd is voor een product, er kan gekeken worden naar het aantal liter waters wat nodig is voor het product en/of er kan gekeken worden naar de hoeveelheid energie die nodig is om het product te produceren. De afgelopen jaren is de consument (en de overheid) steeds kritischer gaan kijken naar de productie van dierlijke eiwitten. Elk agrarisch bedrijf zal moeten verduurzamen om zijn 'license to operate' en zijn concurrentiepositie te behouden. Duurzaam produceren betekent:

1. economisch duurzaam: winstgevend, ondernemend, innovatief;
2. sociaal duurzaam: vertrouwen en respect verdienen van de burger door zorgvuldig om te gaan met

dieren, planten, bodem en natuur;

3. ecologisch duurzaam: behoud van biodiversiteit, minimale emissies, efficiënt omgaan met land, grondstoffen en water, energieleverend en gesloten kringlopen.

In de gebouwgebonden landbouw, zoals de pluimveehouderij, ligt de nadruk van duurzaam produceren op het hanteren van ethische dilemma's en rekening houdend met maatschappelijke weerstand. Discussiepunten die regelmatig naar voren komen zijn: industriële productiewijze, dierwelzijn, sojateelt in Zuid-Amerika, mestoverschot, concurrerende afzet pluimveeproducten en gezondheidsrisico's.

Binnen het Lectoraat is ervoor gekozen om aan te sluiten bij actuele thema's die leven binnen het pluimveebedrijfsleven en de maatschappij. Dit is de reden dat de focus in dit onderdeel van het lectoraat komt te liggen op de sojateelt in Zuid-Amerika. Of liever gezegd op het voorkomen van sojateelt in Zuid-Amerika, danwel op alternatieve eiwitbronnen voor pluimveevoer. Diverse bedrijven binnen en buiten de pluimveesector doen hier onderzoek naar. Ook binnen diverse maatschappelijke organisaties is dit een belangrijk speerpunt. Volgens Milieudefensie zorgt "de productie van soja voor grote problemen in zowel Zuid-Amerika als Nederland. In Zuid-Amerika door grootschalige ontbossing van het Amazonegebied, gedwongen land-

onteigening, afname voedselzekerheid en bedreiging van de volksgezondheid. In Nederland door overbemesting en verzuring, mestoverschot en toename van de veestapel en verslechtering van de biodiversiteit" (Hooijer, 2014).

Ook het bedrijfsleven ziet in dat goedkope eiwitten vanuit soja van overzee een probleem gaan worden. Is het niet vanuit de 'duurzaamheids-gedachte', dan is er nog een andere reden. Er is namelijk steeds meer nodig om de groeiende veestapel wereldwijd te voorzien van soja- (danwel: plantaardig-) eiwit. Los van de precieze beweegredenen van het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties, feit is dat beiden de sojateelt in met name Zuid-Amerika als een probleem (gaan) ervaren. Vandaar dat zij beiden aan alternatieven aan het werken zijn.

Deze alternatieven staan nog relatief in de kinderschoenen, veel is nog onbekend en diverse verschillende bedrijven en/of instanties zijn op verschillende factoren actief. Het Lectoraat ziet hier een mooie gelegenheid om een verbindende, motiverende en versnellende rol te spelen. Het (pluimvee)bedrijfsleven is via verschillende

Feit is dat zowel maatschappelijke organisaties als pluimveebedrijfsleven sojateelt in Zuid-Amerika als probleem ervaren

wegen bezig met het vervangen van de sojateelt uit overzeese gebieden. Zo zijn er de volgende initiatieven met betrekking tot alternatieve eiwitbronnen voor veevoer:

1. Europese eiwitgewassen: soja, lupines, erwten, bonen, veldbonen
2. Eiwit uit planten extraheren: gras, groenteresten
3. Aquatische eiwitbronnen: algen, wieren, kroos
4. Dierlijke eiwitbronnen: insecten, larven, wormen

Per onderdeel gaat het Lectoraat de kennis en inzichten vergroten in de (on)mogelijkheden van deze eiwitbronnen voor eiwit in het veevoer. Dit door bestaande kennis te bundelen en nieuwe kennis te ontwikkelen samen met de partijen die hierin actief zijn. De kennis wordt gebruikt om de doorgaande verduurzaming van de pluimveehouderij te ondersteunen en om objectieve informatie beschikbaar te maken over duurzaam eiwit voor veevoer.

Volgens een rapport van Milieudefensie dragen landbouw en veeteelt voor 25% bij aan klimaatverandering, is de voedselvoorziening voor 60% verantwoordelijk voor het verlies aan biodiversiteit en wordt 70% van de totale watercon-

sumptie gebruikt voor irrigatie van landbouwgronden. In Europa komt een derde van het waterverbruik voor rekening van de landbouwsector (Hooijer, 2014). Het Lectoraat is er van overtuigd dat de pluimveesector in de toekomst een goed antwoord zal moeten formuleren op de vraag waarom we eiwitten uit gewassen aan dieren zouden geven in plaats van ze zelf op te eten, waarom we grond zouden gebruiken voor veevoer in plaats van de gewassen zelf op te eten en waarom we veel water gebruiken voor de productie van pluimvee en eieren. Het op een rij zetten van de actuele stand van zaken en het schetsen van een nieuw perspectief is een begin. Tevens willen we studenten in de agrarische sector bewust maken van de verantwoordelijkheid die zij hebben en samen met hun de toekomstige mogelijkheden onderzoeken. Samen in beeld brengen welke milieu-effecten bepaalde ontwikkelingen teweeg brengen met een indicatie van de kosten en de invloed op de productieresultaten. En dat samen met het bedrijfsleven en de maatschappij!

TOT SLOT: HET KAN ZO MOOI ZIJN...

CAH Vilentum gelooft dat je met een sterke identiteit verder komt. Daarom wordt er gebouwd aan een ID(ee) wat vertaald wordt naar de moderne maatschappij. Dit ID(ee) bestaat uit een aantal bouwstenen die zijn gecentreerd rondom het concept van de *Economy of Life*.

'Samen leven' vormt hierin de rode draad. *Life Economen* gaan uit van vriendschap in plaats van rivaliteit. Zij vermijden wetmatigheden die hun basis vinden in 'hebben' en 'moeten', want zij koesteren 'zijn' en 'mogen' als de kern van het leven. Welzijn is belangrijker dan welvaart.

Life Economen zijn zich bewust van hun rentmeesterschap: zij bezitten niet, maar beheren de aarde. Verantwoord en duurzaam ondernemen staat voor hen centraal. *Life Economen* kunnen plezier beleven aan bezit, maar realiseren zich dat het daar niet om draait. Winst maken is alleen te verantwoorden wanneer je bereid bent om deze te delen en op een betekenisvolle manier te gebruiken. *De Economy of Life* geeft mensen een opdracht in het leven.

Ook binnen de pluimveehouderij kunnen we ons afvragen waarom we de dingen doen, zoals we ze doen. Willen we een goed inkomen halen? Vinden we het gewoon leuk om met dieren om te gaan? Willen we meehelpen de wereld te voorzien van voedsel? Waarschijnlijk kunnen die vragen allemaal met 'ja' beantwoord worden. Maar uiteindelijk hebben we de aarde maar in bruikleen van de volgende generatie en zodoende is het ieders taak, ook die van de pluimveehouders en de hele pluimveesector, om de wereld een stukje beter achter te laten dan dat zij ze ontvangen heeft. Zodat ook de volgende generaties, onze kinderen en kleinkinderen, met deze aarde verder kunnen.

Volgens de Open Circles Academy zijn er tien eenvoudige manieren voor een betere wereld. Enkele manieren hieruit zijn:

- *Leer iemand* hoe je iets moet doen
- *Maak geen rommel* en leer je kinderen dat ook niet te doen. We hebben tenslotte maar één planeet
- *Verbind mensen* met elkaar

Dit is wat het Lectoraat wil gaan doen: leren van elkaar, zorgen dat het pluimveevlees en de eieren de wereld zo min mogelijk belasten en mensen met elkaar verbinden. Als het onderwijs en het pluimveebedrijfsleven zich hier achter zetten, dan kunnen we met zijn allen zeggen:

EEN GEZONDE PLUIMVEEHOUDERIJ, HET KAN ZO MOOI ZIJN!

LITERATUURLIJST

BOEKEN EN PUBLICATIES

Backus, G., Dijkman, N., Hilkens, W., Klep, L. (2014). In concept naar consument, veranderende vleesmarkt kans voor ketens. Amsterdam: ABN AMRO

Bie, R. van der, Hermans, B., Pierik, C., Stroucken, L., Wobma, E. (2012). Smakelijk weten. Trends in voeding en gezondheid. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek

Boekhorst, J. (2014). Voedseltrends 2015: Wat staat ons te wachten? Erm: optimalegezondheid.com

Borst, P., Schippers, H.L., Simons, P.C.M. (2014). Kippen. geschiedenis, kunst, rassen. Zutphen: Roodbont Agricultural Publishers

Braakman, J. (2011). OVO-drieluik hét succesnummer van de land- en tuinbouw. Doetinchem: Reed Business (www.boerderij.nl, 23 juni 2011)

Braakman, J. (2015). Vleesconsumptie verliest mannelijkheid. Doetinchem: Reed Business (www.boerderij.nl, 20 feb 2015)

Hilkens, W., Klein Swormink, B. (2011). Pluimveehouderij, op de golven van verandering. Amsterdam: ABN AMRO

Hin, K.J., Wagenaar, J-P., Zijpp, A. Van der, Weijden, W.J. van der (2013). Kip: het meest complexe stukje vlees - Marktmechanismen, ketenrelaties en integrale duurzaamheid. Wageningen: Wetenschappelijke Raad voor Integrale Duurzame Landbouw en Voeding

Hooijer, H. (2014). Aan de slag voor duurzame zuivel en eieren. Kansen voor boeren, veevoerb企业, fabrikanten en supermarkten. Amsterdam: Milieudefensie

Horne, P. van (2012). Concurrentiekracht van de Nederlandse eiersector. Den Haag: LEI Wageningen UR

Hurk, J. van den, Mulder, Nan-Dirk (2012). Draagvlak voor succes. De Nederlandse vleeskuikenhouderij richting 2020. Utrecht: Rabobank

Ketelaars, E.H. (1992). Historie van de Nederlandse Pluimveehouderij. Van Kippenboer tot specialist. Barneveld: BDU

Ministerie van Economische Zaken (2014). Monitor Duurzaam Voedsel 2013. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken

Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (2009). Nota Duurzaam voedsel. Den Haag: Opmeer bv

Mulder, F. (2015). Met pijn in het boerenhart. Amsterdam: De Groene Amsterdammer (07-01-2015)

Onbekend (2012). Boer en consument hebben elkaar nog niet veel te melden. Wageningen: The Food Agency, Hilversum: Beautiful Lives

Schreuder, A. (2013). Boeren moeten sneller groener worden. Amsterdam: NRC Handelsblad (vrijdag 22 maart 2013)

Smits, W. (2011). Prof. W. J. Roepke: Forty year link between science and practice. Doorn: Poultry Health Institute

Verdonk, D-J. (2009). Het dierloze gerecht. Een vegetarische geschiedenis van Nederland. Amsterdam: Boom

Weijnen, P. (2015). Met nuance kun je geen actie voeren. 's Heerenberg: Agrio, Stal & Akker (nr. 5, zaterdag 21 februari 2015)

WEBSITES

www.boerderij.nl
www.cbs.nl
www.dierenbescherming.nl
www.lekkertafelen.nl
www.milieudefensie.nl
www.natuurenmilieu.nl
www.nos.nl
www.npogeschiedenis.nl
www.pluimveeweb.nl
www.opencircles.nl
www.rli.nl
www.tijdmachinetilburg.nl
www.rabobank.nl
www.wageningenur.nl
www.wakkerdier.nl
www.wikipedia.nl

BRONVERMELDING FOTO'S

Vroegere Centrum voor Pluimveeonderzoek "Het Spelderholt" Beekbergen (Piet Simons)

Met dank aan gevraagde en ongevraagde informatie en advies: Eltjo Bethlehem (programmamanager Poultry Expertise Centre), Peter van Rees (voormalig directeur IPC DIER Barneveld), Hans Corten (onderzoeker Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij), Ron Methorst (onderzoeker Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij).

EEN GEZONDE PLUIMVEEHOUDERIJ, HET KAN ZO MOOI ZIJN...

Het Lectoraat Gezonde Pluimveehouderij vervult een belangrijke spilfunctie in het Poultry Expertise Centre

De Drieslag 4
8251 JZ Dronten

T. 088 - 020 6000

dronten@cahilentum.nl
www.cahilentum.nl